

שלא לשמה בקרבנות ציבור

הרב בנימין בן פזי

א. שיטת הרמב"ם בפירוש המשנה

קרבנות צבור שנשחטו שלא לשמן, עלו לצבור לשם חובה שהשחיטה מושכתן למה שהן ראוין לו.¹ ובתוי"ט הוסיף להעיר וז"ל: "ומה שכתב הר"ב ודוקא קרבן יחיד שיש לו בעלים אבל קרבנות צבור וכו' דייק ליה הרמב"ם מדתנן לבעלים. וטעמא שכתב הר"ב שהשחיטה מושכתן. בגמרא ד' ו' ומשום דלב ב"ד מתנה עליהן".

וכן כתב גם המהרש"א [ביצה כ:]: על דברי רש"י בנוגע לכבשי עצרת "דקיי"ל כל הזבחים שנשחטו שלא לשמן כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה". והעיר המהרש"א: "שיגרא לישנא דמתניתין נקט דקתני בה שלא עלו לבעלים לשם חובה, מיהו היינו דווקא בקרבן יחיד אבל בקרבן ציבור כדהכא עלו להם לחובה כדאיתא התם..."^א

המשנה בריש זבחים אומרת: כל הזבחים שנגזרו שלא לשמן, כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. חוץ מן הפסח ומן החטאת. הפסח בזמנו, והחטאת בכל זמן. רבי אליעזר אומר, אף האשם. הפסח בזמנו, והחטאת והאשם בכל זמן.

וכתב שם הרמב"ם בפירוש המשנה:

"וממה שאמר לבעלים תבין שאינו מדבר אלא על הקרבנות שיש להן בעלים ידועים אמנם קרבנות הציבור אין פוסלת אותן שחיטה שלא לשמן שכך אמרו רז"ל קרבנות הציבור סכין מושכתן לכמות שהן וסמך הדין הזה לקרבנות יחיד ממה שנאמר מוצא שפתיך תשמור וגו' כאשר נדרת נדבה..."

ובעקבותיו הלך גם הרב מברטנורא שכתב: "ודוקא קרבן יחיד שיש לו בעלים. אבל

ב. הקשיים בדברי הרמב"ם^ב

הקושי מסברא אם לימדנו תורה שמחשבת הכהן פוגמת בקרבן, מדוע בקרבן ציבור לא יהיה לכהן העובד השפעה על הקרבן? ומה שהביא

דבריו אלו של הרמב"ם מחודשים ביותר, והקושי בהם גדול הן בסברא, הן מבחינה לשונית והן ממקורות שונים מהם עולה שגם קרבנות ציבור שלא לשמן לא עלו.

א. וצ"ל שכוונתו כדאיתא התם בפירושו של הרמב"ם שהרי בגמרא לא מצינו מקור לכך כלל. אדרבא להיפך.

ב. הרב קאפח מביא גירסה אחרת בדברי הרמב"ם מכת"י, שעל פיה מחק הרמב"ם מה שכתב בתחילה ובמקום זאת כתב: "אל תלמד ממה שאמר לבעלים שאין הדברים אמורים אלא בקרבנות שיש להם בעלים מסוימים, אלא גם קרבנות הציבור פוסלתן שחיטה שלא לשמן כלומר שהם לא עלו לציבור לשם חובתן". אך לרע"ב לתויו"ט ולכל שאר האחרונים שפלפלו בדברי הרמב"ם לא היתה הגירסה הנ"ל.

הזבחים שנשחטו במחשבת שינוי השם, בין בקרבנות יחיד בין בקרבנות צבור כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה". מעבר לכך שדבריו אלו סותרים את דבריו בפירוש המשניות מבחינת תוכנם [ועל כך עוד ידובר בהמשך], הרמב"ם עצמו השתמש בביטוי 'לבעלים' גם לקרבנות ציבור.

מקורות שונים המורים אחרת

האחרונים¹ הרבו להקשות על הרמב"ם ממקורות שונים, שמהם עולה, שגם קרבן ציבור לא עולה כשקרב שלא לשמה. המקור העיקרי הוא הגמרא לקמן [ד.], שמונה את ההבדלים בין שינוי קודש לשינוי בעלים. אחד ההבדלים הוא שינוי קודש: "ישנו בציבור כביחיד", מה שאין כן בשינוי בעלים שלא שייך בקרבן ציבור. מפורש בגמרא, שבקרבן ציבור שינוי קודש דינו כקרבן יחיד ולא עולה לשם חובה! [קושיית שער המלך², הפנים מאירות³, הקרן אורה, רעק"א⁴ ועוד אחרונים רבים].

קושיות נוספות ישנם מקרבן תמיד [תוספתא דפסחים פרק ה ה"ה]⁵, שני כבשי עצרת [שלמים]⁶, מנחת העומר [מנחות ד.]⁷, פר העלם דבר של ציבור [תו"כ ויקרא סוף פרשה ד'], ופרה אדומה [פרה פרק ד משנה א'⁸], שבכל אלו מבואר שאינם עולים כשנעשו שלא לשמה!

הרמב"ם מדין 'לב ביי"ד מתנה עליהם' נאמר על הפרשת שני שעירי חטאת בעצרת, שבאים לכפר על טומאת מקדש וקודשיו, שכדי שתהיה משמעות לשעיר השני התנו בית דין שהפרשת הקרבן השני והקדשתו לא תחול עד סמוך להקרבתו, וכך יוכל השני לכפר על עוד אירועי טומאה שהראשון לא כיפר עליהם. וא"כ ההבדל בולט, הקדשה היא פעולה אותה עושה הכהן בשם הציבור ששלחו אותו, ובי"ד שבשם פעל מתנים שלא תחול ההקדשה עד סמוך להקרבה. מה שאין כן שחיטה במחשבת שלא לשמה נעשתה נגד דעת ביי"ד ולא שייכת התנאת ביי"ד למחשבה פסולה כגון זו, שהרי ממילא כהן עושה כאן פעולה נגד רצון הבי"ד!

הקושי הלשוני

דיוקו של הרמב"ם מהביטוי 'לבעלים', שמדובר רק על בעלות פרטית, תמוה והרי גם ציבור נחשב בעלים, וכלשון הגמרא לגבי תמידים [תענית כ"ו:]: "היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו".

ועוד קשה, והרי גמרא ערוכה היא במנחות [מ"ט.]: "כבשי עצרת... כשרים ולא עלו לבעלים לשם חובה" וכבשי עצרת בוודאי ק"צ הם ובכל זאת יש להם בעלים.

ועל כולנה, הרמב"ם עצמו ב"יד החזקה" [הלכות תמו"מ פרק ט"ו ה"א] כתב: "כל

ג. רבים מאוד האחרונים שהתייחסו לדברי הרמב"ם הללו ודנו בהם. ביניהם: הפנים מאירות, שער המלך, רעק"א (שנשאר בצ"ע), הפני"י, החת"ס, ועוד רבים שהבאנו בהמשך הדברים.

ד. על הרמב"ם פט"ו מפסוהמ"ק הלי א'.

ה. שם

ו. זבחים ד' א

ז. וכן דייק המראה כהן כאן מהגמרא במנחות פ"ט ע"ב.

ח. מנחות מ"ט א ועוד, עיין לקמן בסעיף ז פירוט כל המקורות.

ט. קושיית הזבחי אפרים כאן.

י. קושיית הגר"מ זמבה בשו"ת זרע אברהם סימן כ"ב.

יא. קושיית השפת אמת בביצה כ: שהרי פרה אדומה כקרבן.

קרבנות ציבור, ואם סתם משנתנו בריש המסכת סוברת אחרת, מדוע לא הכריע כמותה?

הקושיה ההלכתית כפי שהבאנו לעיל, הרמב"ם עצמו ביד החזקה פסק אחרת, וכלל בדין 'שלא לשמה' גם את

ג. יישובי אחרונים למקור הראשון

לציבור אינה מוחלטת, וכוונת הגמרא לומר שלכתחילה גם קרבן ציבור צריך להיקרב לשמו בשינוי קודש, וזוהו הוא שונה משינוי בעלים, ששם אין בכלל מושג כזה לא לכתחילה ולא בדיעבד. אמנם בדיעבד כשהקריב קרבן ציבור, שלא לשמו אין זה פוסל ועלה לשם חובה.¹

יישוב הרש"ש² ו"טהרת הקודש" אמנם הרש"ש עצמו אינו מסתפק בחילוק הנ"ל, וטוען שהמשפט "ישנו בציבור כביחיד" יכול להיתפס כמוחלט גם לדעת הרמב"ם. לדעתו דין 'סכין מושכת' אינו דין עקרוני אלא רק תקנה – תנאי ב"ד שמחמתו משתנה הדין המקורי מדאורייתא. לפי זה מובנים דברי הגמרא שאי אפשר ללמוד בבנין אב משינוי קודש לשינוי בעלים כי מדאורייתא – מצד העיקרון הבסיסי שינוי קודש נהג בציבור וחמור יותר משינוי בעלים.

טה"ק אף מוסיף ואומר, שעקרונית אם ב"ד היו חפצים בכך היו מתנים בדיוק אותו תנאי על קרבנות יחיד, וא"כ אין כאן הבדל מהותי בין יחיד לציבור אלא הבדל מקרי שתלוי בשאלה על מה החליטו ב"ד להחיל את תנאיהם.

נניח לעת עתה את הקושיה הסברתית והלשונית ונתבונן במקורות המורים אחרת. המקור הראשון והמרכזי הוא הגמרא בדף ד. בבואה להשוות בין שינוי קודש לשינוי בעלים:

"מה לשינוי קודש שכן פסולו בגופו וישנו בד' עבודות... וישנו בציבור כביחיד", וכתב שם רש"י: "אבל שינוי בעלים לא שייך בקרבן ציבור שהרי הכל בעליו".

מבואר, שגם בקרבן ציבור ישנו דין שינוי קודש ואם הקריבו לא לשמה לא עלה.

חלק מהאחרונים מנסים לומר שאין כוונת הגמרא לומר שבאופן מוחלט שינוי קודש נהג בציבור, אלא מספיק שנמצא מקרה אחד בו שינוי קודש נהג בציבור וכבר הוא חמור יותר משינוי בעלים.

בדרך זו הולך ה"עולת שלמה", וטוען שבאמת מנחה שקרבה שלא לשמה, אע"פ שהיא מנחת ציבור, לא עלתה. והטעם, שהרמב"ם תלה את דינו בדין סכין מושכת, וזה שייך דווקא בקרבן הנשחט ולא במנחה שמקדישים אותה בכלי עוד קודם השחיטה.³

גם ה"חק נתן" והרש"ש⁴ מתבססים על אותו עיקרון, וטוענים שהשוואה בין יחיד

יב. על פי דרכו תתורץ גם הקושיה ממנחת העומר (לעיל הערה 9) הכיצד אומר רב שמנחת העומר שקמצה שלא לשמה פסולה (כי מאחר ולא עלתה לשם חובה – אי אפשר להקריב מנחת נדבה כי עדיין לא קרבה מנחת העומר...) והרי מנחת העומר היא מנחת ציבור? וע"פ דברי ה"עולת שלמה" מיושב היטב.

יג. בדף ד ע"א בתירוץ השני.

יד. החק נתן מרחיק ואומר שגם הרמב"ם ביד החזקה לא התכוון לפסול קרבן ציבור אלא להצריך בו לשמה לכתחילה. והדוחק מבואר.

טו. שם בתירוץ השלישי.

ד. יישוב שאר המקורות הסותרים את דברי הרמב"ם

בי"ד לעקור את מחשבת הכהן אם היא היתה בכוונה תחילה. הקושי בשני התירושים הנ"ל הוא שהרמב"ם לא כתב אותם... כלומר בדברי הרמב"ם משמע שזהו דין לכלל קרבנות ציבור בכל המצבים. גם הראיה שהביא הרמב"ם מהמשנה הנוקטת: 'לבעלים' מוציאה מן הכלל את כל הקרבנות שאין להם בעלים, קרי קרבנות ציבור.

יישוב ה'מראה כהן' והרש"ש¹⁰ המראה כהן והרש"ש הסבירו שיש לחלק בין שחיטה שלא לשמה לשאר עבודות. השחיטה היא הפעולה שעליה נאמר דין 'סכין מושכתן', ולכן דווקא בה אפשר לומר שמחשבת הכהן אינה משפיעה ו'לב בי"ד מתנה' שהקרבתן יישחט לשמו המקורי. בשאר העבודות דהיינו קבלה, הולכה וזריקה לא שייך תנאי בית הדין, שהרי כבר נקבע שם הקרבן ברגע השחיטה. ה'מראה כהן' אף מוסיף ואומר, שגם שחיטה שחשב בה הכהן לזרוק או לעשות שאר עבודות שלא לשמה – אין בה דין סכין מושכתן, כי המחשבה לא היתה על השחיטה אלא על הזריקה שעליה אין 'שליטה' לבי"ד. דבריו אלו מחודשים, כי בסופו של דבר לב בי"ד מתנה מתבסס על כך שרק ברגע השחיטה נקבע 'גורלו' של הקרבן ודעת בי"ד היא הקובעת, וא"כ מדוע מחשבת הכהן פוגמת והרי חשבה בשעת השחיטה ולב בי"ד מתנה. וליישוב דבריו נראה שהבין את דין 'סכין מושכתן' כדעת הערוך, ובאמת הקרבן לא עולה לשמו המקורי אלא לשם הקרבן עליו חשב הכהן, וכפי שביארו הגר"י בכרך והנצי"ב [עיין לקמן סעיף ד'].

עתה נבוא ליישב את שאר המקורות בהם הוזכר דין שלא לשמה בקרבנות ציבור. ישנם כמה אחרונים שצמצמו את חידושו הגדול של הרמב"ם והעמידו אותו רק בחלק מהמקרים וע"י כך תירצו את הקושיה.

יישוביהם של ה"יפה עיניים וה"שפת אמת" ה'יפה עיניים' כאן כתב שדברי הרמב"ם מוסבים רק על חטאת הציבור, ובניגוד לחטאת יחיד שנשחטה שלא לשמה שהיא פסולה, חטאת הציבור לא נפסלת, אמנם גם הרמב"ם יודה שלא עלתה לציבור לשם חובה. הסברא לכך היא שדין 'סכין מושכתן', מועיל רק להפקיע שם חטאת מהקרבן על מנת שלא יפסל, שהרי ברגע שפקע ממנו שם חטאת אין מחשבת "שלא לשמה" פוסלתו, ורק לא עולה לשם חובה כשאר הקרבנות. על פי זה תישוב גם הקושיה מסברא ששאלנו בתחילת הדברים, באמת דין 'סכין מושכתן' ולב בי"ד מתנה עליהם" איננו כה מהפכני, ואין לבי"ד יכולת לקבוע באופן חיובי מה כן יהיה הקרבן אלא רק מה הוא לא יהיה – לב בי"ד מתנה, שאם הכהן יחשוב מחשבת שלא לשמה יפקע שם חטאת מהקרבן.

גם ה'שפת אמת' מצמצם את דברי הרמב"ם רק למצב של עקירה בטעות. לדעתו רק במצב של טעות של הכהן העובד, או מתבטלת דעתו המוטעית לדעת בי"ד ודעת בי"ד קובעת – "לב בי"ד מתנה עליהם". בקרבן יחיד לעומת זאת, ישנו מ"ד הסובר שעקירה בטעות שמה עקירה ומשנתנו הולכת לפיו, ולכן כהן העובד בטעות לשם קרבן אחר לא עלה לבעלים. גם לפי תירושו של ה'שפת אמת' מתיישבים דברי הרמב"ם מסברא, ושוב אין כח ביד

10. שם בתירושו הראשון

מובן שעל פי זה אפשר ליישב את כל המקורות המורים על פסילת הקרבן במחשבת שלא לשמה, ולומר שהם עסקו בשאר עבודות, והיכן שהזכרה שחיטה בשחיטה לשם זריקה וכדומה, ולכן לא עלו לבעלים למרות שבקרבנות ציבור עסקינן.

אמנם, כל היישובים הנ"ל, שהעמידו דברי הרמב"ם בחלק מהמקרים, עדיין לא פותרים את הבעיה ההלכתית: מדוע לא הזכיר הרמב"ם בפסקיו את הדינים הללו גם אם הם נוגעים רק לחלק מהמקרים.

לפי זה יובנו דבריו, שכל זה טוב כששוחט לשם קרבן אחר ואז מועילה מחשבתו לשם אותו קרבן. אבל כששוחט לשם שיזרוק לשם קרבן אחר, כאן בשחיטה נקבע שהקרבן יהיה משהו אחר ממחשבת הזריקה ועל כן לא עלה.

לפי זה יצא שכל הדין של הרמב"ם נכון רק בפעולת שחיטה שהתבצעה לשם שחיטה שלא לשמה, לעומת זאת שאר העבודות שנעשו שלא לשמה גם בציבור לא עלו, וכן שחיטה שנעשתה לשם זריקה שלא לשמה גם היא פוסלת את הקרבן או לפחות גורמת שלא יעלה לחובה.

ה. יישובי האחרונים ע"י תליית הסתירה במחלוקת תנאים

לשם זובח... אמר ר' יוסי אף מי שלא היה בליבו לשם אחד מכל אלו כשר שהוא תנאי בית דין שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד"

וכתב שם רש"י: "אחר העובד – הלכך אי הוה אמר שלא שלא לשמו, אע"ג דבעלים אמרי לשמו, לאו מידי הוא, דלאו בדידהו תליא מילתא, דכתיב: 'המקריב אותו לא יחשב'".

מדברי רש"י ניתן לדייק שאם היינו הולכים אחר מחשבת הבעלים והיתה למחשבתם יכולת לפסול את הקרבן, אזי כן בדידהו תליא מילתא ואז מחשבת הכהן העובד לא תשפיע כלל. וא"כ יש בכוחם להציל את הקרבן ע"י מחשבה נכונה. בגמרא מובאת דעתו של ר' אלעזר בר' יוסי שמעתי שהבעלים מפגלין, ולפי הדיוק הנ"ל עולה שלדעתו הבעלים גם מצילים אם בעת עבודת הכהן יאמרו הפוך ממנו". על פי הנ"ל רוצה טהרת הקודש לחדש,

יש מהאחרונים שיישבו את המקורות החלוקים ואמרו, שבעצם דין זה של 'סכין מושכתן' ישנה מחלוקת תנאים, בשבועות י"ב, בין ר"ש לחכמים, ור"ש הוא הסובר כלל זה, אבל חכמים חלקו עליו. לפי זה משנתנו היא כר"ש, וזאת דייק הרמב"ם מהביטוי 'לבעלים', ולכן היא סוברת שקרבנות ציבור סכין מושכתן ועלו. הגמרא בדף ד' ושאר המקורות הם לפי חכמים שלא קיבלו כלל זה של סכין מושכתן, ולכן גם קרבנות ציבור לא עלו כשנשחטו שלא לשמן.

כן כתב הפנ"י בביצה כ:; וה"יד דוד" כאן בזבחים.

יישובו של טהרת הקודש

בעל טהרת הקודש תלה את הדברים במחלוקת תנאים אחרת.

המשנה במסכתנו סוף פרק רביעי אומרת: "לשם שישה דברים הזבח נזבח לשם זבח

יז. גם בעל הקוב"ש [בחלק ב' כ"ב סק"ו] דייק כך מדברי רש"י והוכיח מכך נגד דעתם של הגר"ח והגר"י הסוברים שמחשבת שלא לשמה היא מחשבת פסול ולא סתם חסרון ה'לשמה'.

בסוף פרק רביעי וז"ל: "... והתנא הזה [ת"ק] הצריך שתהא כוונת בעל הקרבן לאלה הששה דברים מוסף על השוחט, וא"ר יוסי שהוא תנאי ב"ד שאין הולכים אלא אחר מחשבת העובד בלבד... אבל בעל הזבח לא, והלכה כר' יוסי ולפיכך דברי האומר בעלים מפגלין נדחים..."

לדעת הרמב"ם ישנה כאן מחלוקת תנאים במשנה ודעת ת"ק שבעלים מפגלין. משנתנו בראש המסכת הולכת ע"פ דעתו של ת"ק, ואת זאת דייק הרמב"ם מהביטוי 'לבעלים' המופיע במשנתנו. אמנם להלכה נפסק כר' יוסי שאין בעלים מפגלים וממילא גם בקרבנות ציבור מחשבת שלא לשמה פוסלת.

שבקרבנות ציבור מחשבת ב"ד שהם הבעלים מונעת מהכהן לחשוב מחשבת שלא לשמה, כי אצל בית דין אע"פ שלא חשבו במפורש באותו רגע, לב ב"ד מתנה שזה יהיה ייעודו של הקרבן וכאילו יש מחשבת חיובית של בית הדין בכל רגע ורגע. לכן לדעה זו, לעולם בקרבנות ציבור לא יהיה פסול "שלא לשמה" בשחיטה.

אלא שזו דעת ר' אלעזר בר יוסי בברייתא, ומשנתנו חולקת עליו וסוברת שהמחשבה הולכת אחר העובד בלבד, וא"כ מדוע נקט הרמב"ם כדעה זו?

על כך משיב טה"ק, ע"פ דברי הרמב"ם עצמו בפירוש המשנה על המשנה הנ"ל

ו. יישוב כל הקושיות ע"י הבנה אחרת במושג 'סכין מושכתן'

לדבר הבסיסי לו יועדו מתחילה והוא – קרבן עולה. ולכן קרבים כעולות ציבור שאינם תמידים. תוספות מקשה על רש"י כמה קושיות ומביא את פירוש הערוך. לפי הערוך ההדגשה במשפט היא "סכין מושכתן למה שהן", כלומר בקרבנות ציבור רק הסכין – השחיטה בפועל קובעת את ייעודו של הקרבן, ועד אז הם תלויים ועומדים בתנאי לב ב"ד, "שכך מתנה עליהם לב ב"ד אע"פ שאמרו שהן תמידים אם ירצו להקריבן לשם זבח אחר – רש"י, לפי שבזמן שמשך הסכין לשחיטת התמיד הרי הוא תמיד, ובזמן שמשך זה הסכין לשל מוסף הרי הוא מוסף" עכ"ד. הסברו של הגר"י בכרך תואם לדעת הערוך, שמדגישה את רגע השחיטה כרגע הקובע את מעמדו של הקרבן בקרבנות צבור, וממילא לענייננו השוחט לשם קרבן אחר

הגר"י בכרך [בהערותיו על הרמב"ם בפירוש המשנה] העלה דרך אחרת בהבנת דברי הרמב"ם"י. לדעתו הביטוי 'סכין מושכתן למה שהן'ט, אין כוונתו למה שהיו מיועדים לו מלכתחילה, אלא למה שהן עכשיו, רוצה לומר לקרבן החדש שעליו חשב הכהן עכשיו בשעת השחיטה! לפי זה השוחט תמיד לשם מוסף, הקרבן עלה לשם חובת מוסף [אף כי ייתכן ועבר על עשה ד'השלמה' שהרי המוסף קרב קודם התמיד!].

דבריו של הגר"י בכרך מבוססים על המחלוקת בין רש"י לערוך [בשבועות י"ב ולקמן ו:]: בביאור דין סכין מושכתן לגבי תמידין שלא הוצרכו לציבור.

לדעת רש"י אותם תמידים שמסיבה כלשהי לא הוצרכו לציבור קרבים עולות לקיץ המזבח כי הסכין מושכתן למה שהן, כלומר

יח. וכן כתבו המראה כהן, והנצי"ב.

יט. יש לציין שלפי גירסתנו בפירוש המשנה הביטוי הוא: 'לכמות שהן' וזה מורה יותר על הקרבן המקורי ולא על המחשבה החדשה. גם לשונו של הרב מברטנורא: "שהשחיטה מושכתן למה שהן ראויין לו" מורה שהכוונה לסוג הקרבן המקורי ולא החדש.

חובה אחרת [למשל מוסף במקום תמיד], אבל זה כבר חשבון אחר.

הקושיה ההלכתית גם היא מיושבת, כי אכן קרבנות ציבור שלא לשמן לא עלו לשם הקרבן המקורי ובוה עסק הרמב"ם בפסקיו.

יישוב הקושיה הלשונית

לגבי דיוקן של הרמב"ם מהמילה "לבעלים", נראה ליישב שאין כוונתו לדייק ממשמעות הביטוי, שהרי כפי שראינו ברור שגם לקרבנות ציבור יש בעלים – הציבור. כוונתו של הרמב"ם היא לדייק מיתור הביטוי במשנה, הכל היה ברור גם ללא המילה 'לבעלים': "כל הזבחים שנשחטו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לשם חובה". תוספת הביטוי בהקשר הזה באה להורות שיש כאן מיעוט, ועל כן מדייק הרמב"ם מיתור הביטוי שזה דווקא לבעלים פרטיים ולא לבעלים ציבוריים.

עלה קרבן לשם ייעודו שנקבע לו ע"י הכהן בזמן שחיטה!²

לפי הסבר זה בדברי הרמב"ם מתורצות כל הקושיות, ראשית **מסברא** ברור מדוע שייך לכאן דין 'סכין מושכתן', שהרי לפי הערוך זה בדיוק העיקרון – בקרבנות ציבור ייעוד הקרבן לא נקבע באופן סופי עד רגע השחיטה, תנאי בית דין אינו מתייחס למעשה הכהן אלא להקדשת הקרבן. ייעודו של הקרבן לא נקבע עד רגע שחיטתו, כי זהו תנאי קבוע לכל קרבנות ציבור, ובאמת במחשבת הכהן ב"ד לא מתערב והיא הקובעת את ייעודו של הקרבן.

גם הקושיה מדרף ד' (בו השוותה הגמרא בשינוי קודש בין יחיד לציבור) מיושבת, שהרי בשני המצבים, ביחיד ובציבור, המחשבה מצליחה לפסול או לשנות את ייעודו המקורי של הקרבן. אמנם בקרבן ציבור ייתכן מצב בו הקרבן יעלה לשם

ז. דין כבשי עצרת

שאו זו עקירה בטעות, יהיה הדין שאינה עקירה ועלו לבעלים. אבל במקרה שהדבר נעשה במתכוון לכולי עלמא לא עלו לבעלים לשם חובה!

ב. במסכת ביצה [כ:]: מובאת הברייתא הבאה: "כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן, או ששחטן בין לפני זמנן בין לאחר זמנן - הדם יזרק והבשר יאכל. ואם היתה שבת - לא יזרוק..." ואם נאמר שהקרבן עולה לציבור מדוע שלא יזרוק והרי קרבן ציבור דוחה שבת!

ג. במשנה מנחות פרק ז' משנה ג': "שני

למרות שע"פ התירושים הקודמים יושבו כל הקושיות, מצאנו מקום להתייחס לכבשי עצרת, מאחר וחלק מהאחרונים נתנו הסברים יחודיים לכך שדינם כדין קרבן יחיד ולא עלו לשם חובה.

ראשית נביא בקצרה את הגמרות בנוגע לדינם של כבשי עצרת שנשחטו שלא לשמן: א. במסכת מנחות [מ"ט ע"א]: "כבשי עצרת [שלמים] ששחטן לשום אילים [עולה] - כשרים ולא עלו לבעלים לשם חובה". בהמשך ישנה מחלוקת אמוראים, וגם לדעה הקיצונית ביותר [רבה] רק אם השוחט טעה,

כ. הערת הר"ד כהן: ויעויין בכנסת הראשונים על מסכת זבחים דף ה' ע"ב שהביא עוד כמה ראשונים שסוברים כדעת הערוך: הר"י מיגאש לשבועות (שם אות קנד), הריטב"א על שבועות (שם אות קסד), רבנו גרשום מאור הגולה (מנחות דף מח). שוב ראיתי שכן הוא בפירוש הר"ח לשבועות שם וכלשון הערוך ממש! (וידוע שדרכו של הערוך כדרך הר"ח), ופשוט שהרמב"ם היה מודע לדברי הר"ח והר"י מיגאש.

הסבר הרי"מ בידרמן - כבשי עצרת הוקשו לחטאת

הרי"מ בידרמן, חתנו של השפת אמת [בהערה ב' על השפ"א זכחים ב' ע"א], נותן הסבר אחר לייחודם של כבשי עצרת. לדעתו לב ב"ד מתנה מצליח לעקור את מחשבת הכהן, אבל עדיין יש לקרבן דין קרבן שקרב בסתמא. בדרך כלל 'סתמא' – לשמה קאי וכשר. אמנם מלשונו של הרמב"ם ניתן לדייק, שכלל זה נכון דווקא בעולה ושלמים, אבל חטאת ששחטה בסתם – לא עלתה לבעלים^{כא}, לפי זה בחטאת ציבור אין דין לב ב"ד מתנה, כי זה לא יעזור עדיין הקרבן ייחשב סתמא ובחטאת הרי לא עלתה.

כיצד כל זה קשור לכבשי עצרת? הגמרא בדף נ"ה למדה ששלמי ציבור נשחטים בצפון כי הוקשו לחטאת והקשה שם התוספות [בד"ה 'מה חטאת'] אם הוקשו לחטאת הם אמורים ליפסל כשקרבו שלא לשמה כחטאת! וע"פ הנ"ל מיישב הרי"מ בידרמן, שאכן הוקשו לחטאת גם לעניין זה, אלא שגם חטאת ציבור אינה פסולה, ורק לא עלתה שהרי היא כקרבן שנשחט בסתמא, וממילא גם כבשי עצרת שהוקשו לחטאת דינם כחטאת ציבור ולא נפסלו אבל גם לא עלו לשם חובה!

כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן – לא קדש הלחם. משמע שהקרבן לא עלה. ואף הרמב"ם עצמו פסק כמשנה זו בהלכות פסוה"מ פרק י"ז הי"ח: "שני כבשי עצרת אין מקדשין את הלחם אלא בשחיטה, כיצד שחטם וזרק דמם במחשבת שינוי השם לא קדש הלחם".

ה'מקדש דוד' מיישב, שכבשי עצרת שונים משאר קרבנות ציבור, מאחר שצריכים תנופה לפני שחיטתן, וא"כ לא שייך לומר שעד השחיטה לא נקבע הקרבן, ממילא אין כאן דין 'סכין מושכתן', וכבר בתנופה נקבע דינם להיות כבשי עצרת, ולכן שייך בהם דין שלא לשמה.

ה'שפת אמת' מיישב באופן אחר. המשנה אומרת שכששחט שלא לשמה לא קדש הלחם, מבאר ה'שפת אמת' שהמושג 'סכין מושכתן' שייך דווקא בבהמה שהוקדשה עוד קודם לכן, וממילא הסכין מושכתן למה שהן – למה שהוקדשו, ולא מתחשבים במחשבת הכהן. אבל הלחם הרי מתקדש רק בשחיטת הקרבן, וא"כ אם חשב הכהן על קרבן אחר לא קדש הלחם! על פי זה יובנו גם הגמרות שפסלו את הקרבן, כי הלכה כר"ע שפסק שלחם מעכב את הכבשים, וממילא אם אין לחם אין כבשי עצרת.

ח. פר העלם דבר של ציבור

ע"פ גירסתו בולט ההבדל בין חטאת הנשיא שלגביה דורש התו"כ: 'הוא' – פרט לשחטו שלא לשמו, לבין פר העלם דבר של ציבור. ולדעת הרמב"ם אתי שפיר שבחטאת ציבור ל"ש פסול שלא לשמה בשחיטה שהרי סכין מושכתן, מה שאין כן בחטאת הנשיא שהיא חטאת יחיד.

כברייטא דתורת כהנים מובאת דרשה לגבי פר העלם דבר, שעל פניו סותרת את דברי הרמב"ם. "חטאת...הוא' פרט לשחטו שלא לשמו". אמנם גירסת הראב"ד שם היא "פרט לשורפו שלא לשמו" ומאריך להסביר מדוע שריפת הפר צריכה להיות לשמה. ובאמת

כא. כן סבר החזון נחום' בדעת הרמב"ם. יעויין במאמר 'מחשבת לא לשמה' פרק ב' סעי' ג' בחוברת זו.

שפר העלם דבר של ציבור לדעת ר' יהודה נגבה מיחידים, ועל כן פסול כשאר קרבנות יחיד, ולא שייך לומר 'לב בי"ד מתנה'. ובאמת הרמב"ם עצמו הן בפירוש המשנה בהוריות [פ"א מ"ו] והן ביד החזקה [שקלים פ"ד ה"ב] פסק כר' יהודה שפר העלם דבר של ציבור ממומן ע"י גביה מיוחדת ולא מתרומת הלשכה.

מעתה, שבה הראיה נגד הרמב"ם להפוך לסיוע לו, שהרי כפי שאמרנו כל הקרבנות לא עלו שלא לשמן, ומה היה צורך בדרשה מיוחדת לפר העלם דבר? ע"כ שקרבנות ציבור יצאו מן הכלל ועולים לשם חובה מדין 'לב בי"ד', ועל כן מיעטה התורה פר העלם דבר שלעניין זה אינו כקרבן ציבור, מאחר ולא בא מתרומת הלשכה.

אבל לפי גירסתנו קשה על הרמב"ם, מדוע פר העלם דבר שהוא קרבן ציבור פסול שלא לשמו. בפשטות היה ניתן לומר כתירוץ של הרש"ש וטהרת הקודש [התירוץ הראשון - הובא בסעיף ג'], שמדאורייתא באמת לא שייך דין סכין מושכתן וממילא הקרבן פסול. אבל עדיין יש תימה מדוע היה צורך בלימוד מיוחד דווקא לפר העלם דבר והרי בכל הקרבנות כך הוא הדין?

יישובו הרב מנחם זמבא הי"ד^{כב}

הגר"מ זמבא מחדש, שבשביל שיחול דין 'לב בי"ד מתנה' צריך שהקרבן יהיה ציבורי לגמרי, דהיינו שיבוא מכספי תרומת הלשכה. אם הקרבן בא מתרומת הלשכה אזי לב בי"ד מתנה ובאמת יהיה כשר, אלא

כב. שו"ת זרע אברהם ד אות כ"ב.